

İsimden Fiil Yapma +IA- Ekinin Altay Türkçesinde Görünümü

Making a Verb from a Noun the Appearance of +IA- Suffix in Altai Turkish

Fatih ÇELİK¹ - Merve Nur KAYA²

1. Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatih.celik@erciyes.edu.tr
2. Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Çalışmaları Ana Bilim Dalı, mrv4650@gmail.com

Araştırma Makalesi Research Article

10.5281/
zenodo.10437795

Geliş/Received: 16.11.2023

Kabul/Accepted: 25.12.2023

Yayın/Published: 30.12.2023

OPEN ACCESS

buranadergisi.com

Öz

Altay Türkleri, Güney Sibiryta bölgesinde yaşayan Türk topluluklarından biridir. Dil özelliği bakımından Güney Sibiryta Türk lehçeleriyle ortak yanlarının bulunmasının yanında Kırgız Türkçesiyle de çok benzerlik göstermektedir. Özellikle fonetik yönden Kırgız Türkçesine yakınlaşmaktadır. Güney Sibiryta Türk lehçelerinden Hakas Türkçesinde, Tuva Türkçesinde bulunmayan ikincil uzun ünlüler ve ünlülerde yuvarlaklaşma özellikleri bakımından Kırgız Türkçesi ile hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir. Çalışmanın konusu olan, isimden fiil yapım eki +IA- Eski Türkçeden itibaren kullanılan, varlığını günümüze kadar koruyan bir ektir. Ek birçok tarihi ve çağdaş Türk lehçesinde canlı ve işlek bir şekilde kullanılmaktadır. Yapı bakımından günümüze kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Bu bağlamda baktığımızda ekin -n-, -ş-, -t-, fiilden fiil yapan çatı ekleriyle birlikte +IA-n-, +IA-ş-, +IA-t- genişlemiş şekillerine birçok lehçede olduğu gibi Altay Türkçesinde de rastlanmaktadır. Ekin işlevi isim kök ve gövdeleriyle isim soylu sözcüklere gelerek fiiller türetmektir. Çalışmada üzerinde duracağımız Altay Türkçesinde isimden fiil yapım +IA- ekinin isimlere gelerek "yapma, etme" bildiren fiiller türettiği görülmüştür. Ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde ekin Altay Türkçesinde başka işlevleri ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu yönüyle dikkat çeken +IA- ekinin bilinen işlevinden ziyade farklı işlevleri üzerinde durulmuştur. Ekin işlevleri kelimeye kattığı anlam bakımından tasnif edilecektir. Örnekler Altay Türkçesindeki sözlükler taranmak suretiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Ekin isimden fiil yapım özelliğinin Altay Türkçesindeki görünümü ve diğer lehçelerdeki görünümüne genel olarak değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Morfoloji, Altay Türkçesi, İsimden Fiil Yapım Eki, -IA Eki

Abstract

Altai Turks are one of the Turkic communities living in Southern Siberia. In terms of linguistic features, it has common aspects with the Southern Siberian Turkish dialects and is very similar to the Kyrgyz language. It is especially close to Kyrgyz in phonetic terms. Khakas Turkish, one of the South Siberian Turkic dialects, shows almost the same features as Kyrgyz Turkic in terms of secondary long vowels and rounding of vowels, which are not found in Tuva Turkish. The subject of this study, +IA-, is a suffix that has been used since Old Turkic and has preserved its existence until the current day. The suffix is used in many historical and contemporary Turkic languages. It has undergone some changes in terms of structure up to the present day. When we look at it in this context, the suffix -n-, -ş-, -t-, together with the verb-forming roof suffixes +IA-n-, +IA-ş-, +IA-t- are found in Altai Turkish as in many other dialects. The function of the suffix is to derive verbs from noun roots and stems and noun-derived words. It has been observed that in the Altaic language, which we will focus on in this study, the suffix +IA- derives verbs that express "doing, making" by coming to nouns. A detailed analysis reveals other functions of the suffix in Altaic Turkic. The different functions of the suffix +IA-, which attracts attention with this aspect, are emphasized in this study rather than its well-known function. The functions of the suffix will be classified in terms of the meaning it adds to the word. Examples were tried to be determined by scanning dictionaries in Altai Turkic. The appearance of the verb-forming feature of the suffix in Altai Turkic and its appearance in other dialects are mentioned in general.

Keywords: Morphology, Altaic Turkic, Construction of a Verb from a Noun with the Suffix, -IA Suffix

Giriş

Altay Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu'na bağlı özerk bir cumhuriyettir. Altay Cumhuriyetinin günümüzde bulunduğu bu topraklar kadim Türk yurtlarından birisidir. Eski devirlerde bu yerlerde Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Kırgızlar hüküm sürmüştür. İlerleyen dönemlerde Moğol hâkimiyetinde bulunan Altay Türkleri daha sonra Rusların işgaline maruz kalmış ardından da günümüzdeki özerk yapısına kavuşmuştur. Rusya Federasyonu içerisinde bulunan Altay Cumhuriyetinin komşularını Doğu Türkistan, Kazakistan, Moğolistan, Tuva ve Hakas Cumhuriyetleri oluşturmaktadır. Başkenti Gorno-Altaysk'tır.

Eski Türk tarihini yazılı kaynakların yetersiz olması nedeniyle farklı milletlerin yazılı kaynaklarından takip edilmek zorunda kalındığı gibi Altay Türklerinin de tarihi Çin, Bizans, Fars, Rus gibi kaynaklardan takip edilebilmektedir. Altaylar bu kaynaklarda Kalmıki (Kalmıklar), Oyrotlar (ormanlık bölgenin kuzeyinde oturanlar) Çerneviye Tatarı (Kara Tatarlar) adlarıyla geçmiştir. Altay Türkleri Uygur, Yenisey, Kimak-Kıpçaklar, Kırgızlar, Oğuzlar vb. farklı boyların birleşiminden meydana gelmektedir (Potapov, 1953, s. 12-13, 22, 97).

N. A. Baskakov, Altaylıların ana etnik alt katmanının Uygur olduğunu ve alt katman olarak da Oğuz ve Kıpçaklarla karışan boy ve kabilelerden oluştuğunu belirtmektedir (Baskakov, 1958, s. 27-28).

Altay Türkçesi, Altay Cumhuriyetinde yaşayan Altay Türklerinin dilidir. Altay Türklerinin etnik bileşenini eski Türkler oluşturmaktadır. Altay Türklerinin, yaşadıkları bölgede Güney ve Kuzey Altaylıları olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Altay Türkçesi de buna göre şekillenir. Altay Türkçesinin Kuzey ağızlarında Eski Türkçe, Uygurca ve Moğolca unsurlar daha çok görülmektedir (Patapov, 1969, s. 196).

19. yy.'da oluşan Altay yazı dili, Altay Türkçesinin güney grubu ağızlarından biri olan Teleüt ağızı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Altay Türkçesi yazılı dilini oluşturan misyonerler tarafından üretilen 8 ünlü harfli (a, e, o, ö, ы, і, у, ү) ve 18 ünsüz harfli (б, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, ң, п, р, с, м, ч, ш) alfabe bazı değişiklikler dışında (i harfi и şeklini aldı, ayrıca alfabeye ek olarak ф, в, х, ц, ш, ъ, ь, э, ю, я harfleri girdi ve дь harfi de j harfi ile değiştirildi.) günümüze kadar devam etmektedir. 1931-1938 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmış, 1939 tarihinde Rusça tekrar Kiril alfabesine dönülmüştür (Baskakov, 2010, s. 88).

Altayca, Radloff'un tasnif denemesinde Doğu ağızları içerisinde bulunan Asıl Altay ağızları (Altay, Televüt) grubunda yer almaktadır. Ramstedt, Altayca'yı Kuzey Grubu y- bölümü (tō veya tū < tağ) 1- Baraba 2- Altay (Altay Kalmukları, Televüt, Lebed, Kumandı) grubuna dâhil etmiştir. Samoyloviç'in tasnif denemesinde Altayca, Tav grubuna (Kıpçak-Kuzeybatı) dâhil edilmektedir. Bu grubun içerisine Samayloviç Altaycanın Televüt, Kumandı ağızlarını da aynı gruba, ayrı bir dil olarak dâhil etmektedir. L. Ligeti'nin tasnif denemesinde Altayca, Sibiryâ Dilleri Grubu içerisinde yer almaktadır. S. E. Malov'un tasnif denemesi ise Altayca yeni devir grubu içerisinde yer almaktadır. N. A. Baskakov tasnif denemesinde Altayca'yı Kırgız-Kıpçak grubu içerisine dâhil etmektedir (Tavkul, 2003, s. 5, 8, 12, 16).

Tarihî Türk lehçelerinde de bu ekin varlığı tespit edilmiştir. Örneğin tarihî Türk lehçelerinden Çağatay Türkçesinde *bağ+la-ma* 'bağlama', *söz+le-se* 'konuşsa' şeklinde örnekler verilebilir (Yürümez, 2020, s. 48).

Türk lehçelerinin hepsinde işlek bir kullanımı olan +IA ekinin, Türkçenin her döneminde kullanıldığı görülmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde de işlek bir kullanımı vardır. T.T. {+IA-} kaşıkla-, bağla-, ütüle-, Gag. {+LA-} kaşıkla-, gözle-, zabunna- 'zayıflamak', Az. {+IA-} ovla- 'avlamak', serinle-, Trkm. {+IA-} geple- 'konuşmak', anıkla- 'açıklamak', bööklele- 'parçalara ayırmak', Öz. {+lâ-} qâtlâ- 'katlamak', işlâ- 'çalışmak', oyla- 'düşünmek', Uyg. {+IA-} közle- 'gözlemek', bağla-, çişle- 'dişlemek', Tat. {+IA-} İşle-, agula- 'zehirmek', beyle- 'bağlamak', Kzk. {+IA-/DA-} kolda- 'kollamak', töbele- 'tepelemek', tizginde- 'dizginlemek', Kırg. {+IA-/IO-/DA-/DO-} bayla- 'bağlamak', oylo- 'düşünmek', kemende- 'kazmak', koldo- 'kollamak', otto- 'otlamak', Bşk. {+IA-} başla-, tîşle- 'ısırmak' qotla- 'kutlamak', Nog. {+IA-} tasla- 'atmak', esle- 'hatırlamak', kozla- 'kuzulamak' vb. (Sağlam, 2014, s. 138).

Altay Türkçesinde +IA- eki alınma kelimelere, isim, taklidî isim ve sıfatlara gelerek çoğunlukla *yapma*, *etme* bildiren fiiller yapmaktadır. Bu ek Altay Türkçesinde +IA-/IO-/DA-/DO- fonetik şekilleriyle kullanılmaktadır. Altay Türkçesinde işlek bir kullanımı vardır. Ek ünlülerle ve r, y sesleriyle biten isimlere +la-, +le-, +lo-, +lō- şeklinde, r, y dışındaki tonlu ünsüzlerle biten isimlere +da-, +de-, +do-, +dō- şeklinde, tonsuz ünsüzle biten isimlere +ta-, +te-, +to-, +tō şeklinde gelmektedir (Ercilasun, 2007, s. 1029). Aybı 'rica' > *aybı+la-* 'rica etmek', çığım 'zarar' > *çığım+da-* 'zarar etmek', çöpçök 'kapis' > *çöpçök+tō-* 'kapis yapmak', *ceme* 'tehdit' > *ceme+le-* 'tehdit etmek',

çokur ‘alacalı’> *çokur+la-* ‘alacalı yapmak’, *kıymık* ‘hareket’> *kıymık+ta-* ‘hareket etmek’, *süme* ‘buluş’> *süme+le-* ‘buluş yapmak’, *kokur* ‘şaka’> *kokur+la-* ‘şaka yapmak’, *uya* ‘yuva’> *uya+la-* ‘yuva yapmak’, *kulça* ‘nakış’> *kulça+la-* ‘nakış yapmak’, *bju* ‘dikkatli’> *buju+la-* ‘dikkat etmek’ vb.

+*LA-* eki tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde yaygın bir kullanıma sahip olmasının yanı sıra Moğol ve Mançu-Tunguz dillerinde de kullanılmaktadır. Dmitriyev ve Gabain gibi bazı araştırmacılar bu ekin her isim köküne gelerek sınırsız şekilde fiil türettiği kanaatine sahiplerdir. Çağdaş Türk lehçelerinde türettiği fiillere bakıldığında 500-600 kelimedenden 1000 kelimeye kadar yeni fiil türetebildiği görülmektedir (Tenişev, 1988, s. 425).

Çağdaş Türk lehçelerinin çoğunda geçişsiz fiiller türeten bu ekin, Eski Türkçede de aynı şekilde geçişsiz fiiller türettiği görülmektedir: azla ‘yetersizleşme’, *qvşla* ‘kışla’, *jajla* ‘yazla’, *tañla* ‘şaşırmak, hayret etmek’ vb. Tenişev, Eski Türkçeden itibaren türettiği kelimeleri şu anlamlara geldiğini belirtmektedir:

a. Bir alet ismine eklenerek onunla yapılan eylem anlamına gelen fiiller türetir: *bıçakla-* ‘bıçakla-’, *çibıkla-* ‘sopa, dal, çubuk ile vur-’, *kılıçla-* ‘kılıçla-’, *kamçıla-* ‘kamçıla-’, *kaşıkla-* ‘kaşıkla-’, *taşla-* ‘taşla-’, *üteklə-* ‘ütüle-’ vb.

b. Bir şeyle kaplamak, dönüştürmek gibi anlamlara gelen fiil türetir: *altynla-* ‘altınla-, altınla kapla-’, *küymüşle-* ‘gümüşle-, gümüşle kapla-’, *agıla-* ‘ağula-, zehirle kapla-’ vb.

c. Eski Türkçeden bugüne Türk lehçelerinde bu ek eklendiği fiile eylemin ismi anlamı katmaktadır: *başla-* ‘başla-’, *konukla-* ‘konukla-, misafir ağırla-’, *kusıla-* ‘gıdıkla-’ vb.

d. Bu kısımda bir önceki anlama yakın anlam türetse de bu türetilen anlamlar çağdaş Türk lehçelerinde pek görülmez. Burada ekin daha çok sıfat isimlerine eklenerek eylemler türettiği görülür: *satıgla-* ‘sat-’, *jabıla-* ‘aldatma-’, *emle-* ‘tedavi et-’, *irkələ-* ‘nazlandır-’ vb. (Tenişev, 1988, s. 428).

Eski Türkçeden bu yana isimden fiil yapma eki +*LA-* çok işlek olarak kullanılması nedeni ile pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada daha önce üzerinde durulmamış olan Altay Türkçesinde +*LA-* eki işlevleri açısından değerlendirilecektir. Yukarıda verilen Tenişev’in çalışmasındaki tasnifte de görüldüğü gibi ekin türettiği anlamlar biraz daha genel manada ele alınmış ve detayına inilmemiştir. Bu durum dikkate alınarak yapılacak çalışmanın daha kapsamlı olması için bir Türk lehçesi ele alınmış ve ekin burada türettiği anlamlara odaklanılmıştır. Bu bağlamda ekin Altay Türkçesinde yeni türettiği kelimelere kattığı anlam bakımından kelimeler tasnif edilecektir. Çalışmanın genel amacı Altay Türkçesinde +*LA-* ekinin farklı işlevlerini tespit etmek ve eke farklı bakış açısı kazandırmaktır.

1. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırmalarda genellikle gözlem, görüşme, doküman ve söylem analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinde kullanılır. Bunun yanında, insana ilişkin algı ve olayların, sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında derinlemesine incelenmesinin esas olduğu nitel araştırma, farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir (Baltacı, 2019, s. 370).

2. -*LA* Ekinin Altay Türkçesinde İşlevleri

+*LA-* ekinin işlevleri örnekler üzerinden tespit edilmiştir. Çalışmada kullanılan örnek kelimeler Emine Gürsoy Naskali ve Muvaffak Duranlı’ya ait Altayca-Türkçe Sözlük’ten alınmıştır.

2.1. Hayvan Adlarına Gelerek O Hayvanı Avlamak Anlamı Katması

Örkö ‘bir tür kuş’> *örkö+lö-* ‘örkö avlamak’, *balık* ‘balık’> *balık+ta-* ‘balık avlamak’, *elik* ‘yabani keçi’> *elik+te-* ‘keçi avlamak’, *sımda* ‘çil’> *sımda+la-* ‘çil avlamak’, *tiyiñ* ‘sincap’> *tiyiñ+de-* ‘sincap avlamak’ kelimelerinde hayvan isimleri aldıkları +*LA-* eki ve +*LA-* ekinin varyantları ile isim olmaktan çıkmış ve o hayvanı avlamak anlamını almıştır.

2.2. Meyve ve Bitki Adlarına Gelerek O Meyveyi Toplama Anlamı Katması

Çoçogoy ‘kozalak’> *çoçogoy+lo-* ‘kozalak toplamak’, *kuzuk* ‘çam fıstığı’> *kuzuk+ta-* ‘çam fıstığı toplamak’, *majak* ‘başak’> *majak+ta-* ‘başak toplamak’, *meşke* ‘mantar’> *meşke+le-* ‘mantar toplamak’, *cilek* ‘yemiş’> *cilek+te-* ‘yemiş toplamak’ kelimelerinde bitki ve meyve isimleri aldıkları +*LA-* eki ve +*LA-* ekinin varyantları ile isim olmaktan çıkmış meyve ve bitkiyi toplamak anlamını almıştır.

2.3. Eklendiği İsmi Dilinde Konuşma Anlamı Katması

Altay ‘Altay’> *Altay+la-* ‘Altayca konuşmak’ ek eklendiği isme o dilde konuşma anlamı katmıştır.

2.4. İsmi Bildirdiği Duygu Hissetmek Anlamı Katması

Açu+la-n- ‘öfkelenmek’, *ene+le-* ‘üzülmek’, *kubuy+la-* ‘sevinmek’ kelimelerinde olduğu gibi ekin eklendiği isme bildirdiği duyguyu katma işlevi vardır.

2.5. İsimlere Gelerek Hareketin Bir Araç Yardımıyla Yapılması Anlamı Katması

Armakçı ‘ip’> *armakçı+la-* ‘iple bağlamak’, *bıçak* ‘bıçak’> *bıçak+ta-* ‘bıçaklamak’, *kadu* ‘çivi’> *kadu+la-* ‘çivilemek’, *kayçı* ‘makas’> *kayçı+la-* ‘makasla kesmek’, *kire* ‘testere’> *kire+le-* ‘testereyle kesmek’, *taka* ‘nal’> *taka+la-* ‘nallamak’, *kanca+la-* ‘kolonla bağlamak’, *ülcü* ‘kılıç’> *ülcü+le-* ‘kılıçla kesmek’ kelimelerde görüldüğü üzere ekin isimlere gelerek hareketi bir araç yardımıyla yapma anlamı katma işlevi vardır.

2.6. Yansımalı Sözcüklere Gelerek O Sesi Çıkarma Anlamı Katması

Küy+le- ‘uğuldamak’, *küü+le-* ‘çınılamak’, *kargır+la-* ‘hırıldamak’, *ıy* ‘ağlama’> *ıy+la-* ‘ağlamak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki eklendiği sözcüklere o sesi çıkarma anlamı katmaktadır.

2.7. İsimlere Gelerek O İsmi Bildirdiği Duruma Geçmeyi Gösteren Oluş Fiilleri Türetmesi

Karaçkı ‘karanlık’> *karaçkı+la-* ‘kararmak’, *köö* ‘kömür’> *köö+lö* ‘közleşmek’, *sıngı+la-* ‘kırılmak’, *timu* ‘hastalık’> *timu+la-* ‘hasta olmak’, *bay* ‘zengin’> *bay+la-* ‘zenginleşmek’, *çagana* ‘katran’> *çagana+la-* ‘katranlanmak’, *çeçek* ‘çiçek’> *çeçek+te-* ‘çiçeklenmek’, *çırçık* ‘kırışik’> *çırçık+ta-* ‘kırışikliklerle kaplanmak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek o ismi bildirdiği duruma geçmeyi gösteren oluş fiilleri türetir.

2.8. İsimlere Gelerek O İsmi Bildirdiği İçeceği İçme Anlamı Katması

Arakı ‘votka’> *arakı+la-* ‘içki içmek’, *çay* ‘çay’> *çay+la-* ‘çay içmek’, *sıra* ‘bira’> *sıra+la-* ‘bira içmek’, *tañki* ‘tütün’> *tañki+la-* ‘sigara içmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek ismi bildirdiği içeceği içme anlamı katmaktadır.

2.9. Müzik Aletlerine Gelerek O Müzik Aletini Çalma Anlamı Katması

Topşuur ‘iki telli saz’> *topşuur+la-* ‘topşur isimli müzik aletini çalmak’ kelimesinde olduğu gibi *+la-* eki müzik aleti isimlerine gelerek o müzik aletini çalma anlamı katmaktadır.

2.10. Tabiat Olayları İsimlerine Gelerek Onların Ortaya Çıkışını Gösteren Oluş Fiilleri Yapması

Cañmur ‘yağmur’> *cañmur+la-* ‘yağmak’, *tamçı* ‘damla’> *tamçı+la-* ‘damlamak’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki tabiat olayları isimlerine gelerek onların ortaya çıkışını gösteren oluş fiili yapmaktadır.

2.11. Yer, Yön Anlamı Taşıyan İsimlere Gelerek Genel Olarak Hareketin Yönünü Bildiren Fiiller Türetmesi

Tesker+le- ‘geri gitmek’, *ozo* ‘ileri’> *ozo+lo-* ‘ileriye gitmek’, *örö* ‘yukarı’> *örö+lö-* ‘yukarı yükselmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki yer, yön anlamı taşıyan kelimelere gelerek hareketin yönünü bildiren fiiller türetir.

2.12. İsimlere Gelerek Gitmek Anlamı Katması

Caka+la- ‘kıyı boyunca gitmek’, *corgo* ‘rahvan at’> *corgo+lo-* ‘rahvan gitmek’, *kır+la-* ‘kıyı boyunca gitmek’, *kuyu* ‘kıyı’> *kuyu+la-* ‘kıyıda gitmek’ kelimelerindeki gibi *+la-* eki isimlere gelerek gitmek anlamı katmaktadır.

Sonuç

Türkçe sondan eklemeli bir dil olması ve de kelimelere eklenen yapım ekleriyle sürekli yeni kelimelerin türetilmesi bakımından çok işlek ve daima kendini geliştiren bir yapı özelliği göstermektedir. Bu yapım eklerinin içerisinde de isimden fiil yapma eki olan *+la-* ekinin bütün Türk lehçelerinde çok işlek bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bu yapılan çalışmayla birlikte anlam bilimi bakımından da bu ekin Altay Türkçesinde çok fazla kelime türettiği ortaya çıkmıştır. Giriş kısmında belirtildiği gibi Tenişev, Baskakov gibi birçok Türkolog bu ekin Türk lehçelerinde çok işlek olduğunu ve farklı anlamlarda kelimeler türettiğini belirtmiştir. Fakat ekin türettiği kelimeler üzerinde kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada Altay Türkçesinde isimden fiil yapım ekinin *+la-* isimlere gelerek *yapma*, *etme* anlamı katmasının yanı sıra 12 farklı işlevi olduğu tespit edilmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir: Hayvan adlarına

gelerek o hayvanı avlamak anlamı katması, meyve ve bitki adlarına gelerek o meyveyi toplama anlamı katması, eklendiği ismin dilinde konuşma anlamı katması, ismin bildirdiği duyguyu hissetmek anlamı katması, isimlere gelerek hareketin bir araç yardımıyla yapılması anlamı katması, yansımali sözcüklere gelerek o sesi çıkarma anlamı katması, isimlere gelerek o ismin bildirdiği duruma geçmeyi gösteren oluş fiilleri türetmesi, isimlere gelerek o ismin bildirdiği içeceği içme anlamı katması, müzik aletlerine gelerek o müzik aletini çalma anlamı katması, tabiat olayları isimlerine gelerek onların ortaya çıkışını gösteren oluş fiilleri yapması ve yer, yön anlamı taşıyan isimlere gelerek genel olarak hareketin yönünü bildiren fiilleri türetmesi, isimlere gelerek gitmek anlamı katması, şeklindedir. Ayrıca isimden fiil yapan +/A- ekinin birçok lehçede yapma, etme anlamı kattığı görülmüştür. Bu tür çalışmaların daha çok yapılması Türk dilinin kelime türetme bakımından daha kati ve güçlü olduğunu teyit edecektir. Tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri ile yapılacak olan karşılaştırmalı çalışmalar da geçmişten günümüze Türk dilinin gelişimini ve aynı zamanda lehçelerin sınıflandırılmasında da veri sağlayabilir.

Kısaltmalar

T.T.: Türkiye Türkçesi

Gag.: Gagavuz Türkçesi

Az.: Azerbaycan Türkçesi

Trkm.: Türkmen Türkçesi

Öz.: Özbek Türkçesi

Uyg.: Uygur Türkçesi

Tat.: Tatar Türkçesi

Kzk.: Kazak Türkçesi

Kırg.: Kırgız Türkçesi

Bşk.: Başkurt Türkçesi

Nog.: Nogay Türkçesi

Kaynakça

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

Baskakov, N. A. (1958). *Altayskiy yazık*. Nauka.

Baskakov, N. A. (2010). Dialekty altayskogo yazıka. Dybo A. V. (Ed.). *Osnovy Turkskogo yazıkoznaniya. dialekty Turkskix yazıkov vnutri* (s. 83-109). Izdatelskaya Firma «Vostochnaya Literatura».

Dilek, F. G. (2022). *Altay Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu.

Ercilasun, A. B. (2007). *Türk lehçeleri grameri*. Akçağ.

Naskali, E. G. ve Duranlı, M. (1999). *Altayca-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.

Potapov, L. P. (1953). *Oçerki po istorii altaytsev*. Nauka.

Sağlam, B. (2014). *Çağdaş Türk lehçelerinde şekil bilgisi ortaklıkları* [Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Tavkul, U. (2003). Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında bazı kriterler. *Kırım Dergisi*, 12(45), 23-32.

Tenişev, E. R. (1988). *Sravnitelno-istoričeskaya grammatika Turkskih yazıkov*. Nauk.

Yürümez, R. (2020). *Türk edebiyatında fakr-nâmeler ve Çağatay şairi Harâbâtî'nin fakr-nâmesi (İnceleme-çeviri yazı-tıpkıbasım)*. Paradigma.

Extended Abstract

The Altai Republic is an autonomous republic under the Russian Federation. Altai Turks are one of the Turkic communities living in the Southern Siberia region. Huns, Göktürks, Uyghurs, and Kyrgyz reigned in these places in ancient times. It is also very similar to the Kyrgyz language. In terms of linguistic features, it has common aspects with South Siberian Turkic dialects and is also very similar to the Kyrgyz Turkic language. Khakas Turkish, one of the South Siberian Turkic dialects, shows almost the same characteristics as the Kyrgyz in terms of secondary long vowels and rounding of vowels, which are not found in the Tuva Turkic language. N.A. Baskakov states that the main ethnic foundation of the Altai nation is the Uyghur, and the base consists of tribes mixed with the Oghuz and Kipchaks. Altai Turkic is the language of the Altai Turks living in the Altai Republic.

The Altai written language, which was formed in the 19th century, was created by taking into account the Teleut dialect, one of the southern group dialects of the Altai language. Altai Turkish written language has 8 vowels (a, e, o, ö, ы, i, y, ü) and 18 consonants (б, г, д, ж, з, й, к, л, м, н, п, р, с, м, ч, ш) produced by the missionaries. Alphabet's some changes (the letter i took the form of и, also in addition to the alphabet ф, в, х, ц, ш, ь, ь, э, the letters ю, я were introduced and the letter дь was replaced by the letter j) continues to this day.

It is seen that the suffix +IA, which is a frequent use in all Turkish dialects, is used in every period of Turkish. It also has a busy usage in contemporary Turkish dialects. T.T. {+IA-} kaşıkla- 'spoon-', bağla- 'connect-', ütüle- 'iron-', Gag. {+LA-} kaşıkla- 'spoon-', gözle- 'eye-', zabunna- 'weaken', Az. {+IA-} ovla- 'hunt', Trkm. {+IA-} geple- 'to talk', anıkla- 'to explain', böölekle- 'put something in pieces', Öz. {+lä-} qätlä- 'fold', işlä- 'to work', oyla- 'to think', Uyg. {+IA-} közle- 'eye-', bağla- 'connect-', çişle- 'bite', Tat. {+IA-} İşle- 'to work', agula- 'poison', beyle- 'connect-', Kzk. {+IA-/+/DA-} kolda- 'watch', töbele- 'heap', tizginde- 'restrain', Kırg. {+IA-/+/IO-/+/DA-/+/DO-} bayla- 'bağlamak', oylo- 'düşünmek', kemende- 'kazmak', koldo- 'kollamak', otto- 'graze', Bşk. {+IA-} qotla- 'to celebrate', Nog. {+IA-} tasla- 'to throw', esle- 'to remember', kozla- 'lamb' etc.

This suffix is used in Altaic Turkic with the phonetic forms +IA-/+/IO-/+/DA-/+/DO-. This suffix, which is the suffix forming a verb from a noun, is used as a function in the Altai language.

The functions of the +LA- suffix have been determined through examples. The sample words are taken from the Altai-Turkish Dictionary of Emine Gürsoy Naskali and Muvaffak Duranlı.

Adding the Meaning of Hunting one specific Animal by Recalling the Names of Animals

Örkö 'a kind of bird' > örkö+lö- 'hunting örkö', balık 'fish' > balık+ta 'to fish', elik 'wild goat' > elik+te- 'hunting wild goats', etc.

Bringing the Meaning of Gathering One Fruit by calling Fruits and Herb Ashes

Çoçoğoy 'pine cone' > çoçoğoy+lo- 'collecting pine cones', kuzuk 'pine nuts' > kuzuk+ta- 'collecting pine nuts' etc.

Adding the Meaning of speaking in one language by suffix

Altay 'Altai' > Altay+la- 'speak Altai'

Adding the Meaning of Playing One Instrument

Topşuur 'two-stringed saz' > topşuur+la- as in the word 'to play the musical instrument called topşur', the +IA- suffix comes to the musical instrument names and adds the meaning of playing that musical instrument.

Turkish is an agglutinative language. Suffixes are very important in Turkish. New words are derived with suffixes. The suffix+IA- noun verb is a suffix that has been used since ancient Turkish and has survived until the present day. It is also used vividly and extensively in many historical and contemporary Turkic languages. The function of the suffix is to derive verbs from noun roots and stems. In the Altai Turkic, which we will focus on in this study, it has been seen that the suffix *la* derives the verbs from the noun that indicates doing and taking action by coming to the nouns. A detailed analysis reveals other functions of the suffix in Altaic Turkic. In this study, different functions of the *la* suffix, which draws attention with this aspect, are emphasized rather than its well-known functions. The functions of the suffix will be classified in terms of the meaning they add to the word. In this context, many examples have been emphasized. The examples were determined by analyzing the dictionaries in Altai Turkic. The appearance of the verb-forming feature of the suffix in Altai Turkic and its appearance in other dialects are mentioned in general.

Çalışmanın yazarları “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir. / **Ethics Committee Approval:** Ethics committee approval is not required for this study.

Finansman: Bu çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan destek alınmamıştır. / **Funding:** No support was received from any institution or organization for this study.

Destek ve Teşekkür: Çalışmanın araştırılması ve yazımı esnasında destek veya fikirlerine başvuru herhangi bir kişi bulunmamaktadır. / **Support and Acknowledgments:** There is no person whose support or ideas are consulted during the research and writing of the study.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / **Declaration of Conflicting Interests:** The authors has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu: Bu çalışma, 18 Mayıs 2023 tarihinde *Uluslararası Altayistik Sempozyumu*'nda sunulan özet bildirinin genişletilmiş hâlidir. / **Author's Note:** This study is an expanded version of the summary paper presented at the *International Altayistics Symposium* on May 18, 2023.

Katkı Oranı Beyanı: Bu makalenin tüm bölümleri iki yazar tarafından hazırlanmıştır. / **Author Contributions:** All sections of this article have been prepared by two authors.